

E. I. Łamanskij, *Izbrannyje soczinienia*, Moskva 2005, ss. 238.

Ukazało się w Moskwie w 2005 r. jako wydawnictwo Banku Centralnego Federacji Rosyjskiej niezmiernie interesujące opracowanie przygotowane do druku przez pracownika banku, dr. Aleksandra Bugrowa. Autor ten znany jest nie tylko

w Rosji z racji swoich publikacji dotyczących historii banku centralnego, ale także innych instytucji bankowych Cesarstwa Rosyjskiego przed 1917 r.¹

Dr Bugrow to także badacz dziejów pieniądza rosyjskiego, który brał udział w licznych międzynarodowych konferencjach naukowych, m.in.: w Mińsku na Białorusi, w Wilnie na Litwie oraz Białymstoku – Augustowie².

W przygotowanym solidnie pod względem warsztatowym tomie znajdują się publikowane w czasopiśmie rosyjskich na początku XX stulecia wspomnienia oraz listy i prace, które pozostały w rękopisach bądź są trudno dostępne ze względu na ich rozproszenie lub niewielki nakład.

Warto przypomnieć, iż Jewgienij Iwanowicz Łamanskij (1825–1902) był nie tylko działaczem gospodarczym i finansistą, ale także, a może przede wszystkim, działaczem państwowym Cesarstwa Rosyjskiego. Był bankierem i uczonym, który położył podwaliny pod stworzenie nowoczesnego Banku Rosyjskiego i całego systemu pieniężnego Rosji w XIX wieku.

Jewgienij Łamanskij – petersburgczanin z urodzenia, był budowniczym Banku Państwowego Cesarstwa Rosyjskiego i całego systemu bankowego Rosji okresu reformy w drugiej połowie dziewiętnastego wieku. Jego wielce zasłużona dla Rosji postać niesłusznie, jak uważa dr Aleksander Burow, jest zapomniana i praktycznie mało znana. W przygotowanej przez Bank Centralny Federacji Rosyjskiej publikacji obok zapisków pamiętnikarskich i jego drobnych prac naukowych po raz pierwszy zostały pokazane jego listy pisane do różnych osób w państwie. Spuścizna archiwalna Łamanskiego nie tworzyła jednego, zamkniętego zespołu archiwalnego. Stąd też dokumenty potrzebne do druku należało zebrać drobiazgowo z różnych archiwów państwowych Federacji Rosyjskiej.

Wykorzystano archiwalia zgromadzone w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym, gdzie znajdują się materiały do jego pełnej biografii. Szczególnie nieznane dotąd listy znajdujące się w dziale rękopisów. Pomocne były też wspomnienia jego brata Władimira, potrzebne do odtworzenia losów rodziny rosyjskiego bankiera, znajdujące się w petersburskim oddziale Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk. Po raz pierwszy publikowane w tej książce interesujące listy Jewgienija Łamanskiego do kolegów w Moskwie dla odmiany odnaleziono w dziale rękopisów Państwowego Muzeum Historycznego oraz oddziale Rosyjskiej Biblioteki Państwowej. Wykorzystano także prasę, jakże trudno dostępną dla polskich badaczy, która znajduje się w Rosyjskim Archiwum Państwowym Literatury i Sztuki.

¹ M.in.: A. Bugrow, *Epoka złotowo Standara*, Moskwa 2009; *Pamiatnyje i investicionnyje monety Rosiji 1832–2008*, Moskwa 2008 i wiele innych.

² Przykładowo: *Vspomogatielnyj bank dlja dvorianstva 1792–1802 gg.* (Białystok – Augustów 2008); *Reforma „svobodnovo pazmiena” 1862–1863 gg.* (Augustów 2010) z sesyjnych publikacji.

Całość publikacji dokumentów archiwalnych (s. 87–235) poprzedzona jest bardzo obszerną biografią bohatera wydawnictwa (s. 5–86). Część archiwalna podzielona została przez dr. Bugrowa na trzy zasadnicze części: wspomnienia (s. 87–186); listy (s. 87–186) i projekty, wykłady i varia (s. 218–235).

Solidnie przygotowana biografia twórcy rosyjskiej bankowości opisuje dokładnie kolejne etapy życia, kariery służbowej i działalności naukowej. Analizowane są także przygotowane przez Łamanskiego projekty związane z przygotowywaniem reformy finansowej państwa z jego udziałem w latach 1850–1860. Edycja przygotowana została zgodnie z przyjętymi normami wydawnictw źródłowych. Zaopatrzona w przypisy, komentarze wydawcy oraz zaznaczone zmiany i uzupełnienia tekstu oryginalnych dokumentów. W przypisach uwzględniono też najnowszą literaturę przedmiotu. Szczególnie to ostatnie zostało solidnie przygotowane przez dr. A. Bugrowa. Zadał o konieczne wyjaśnienia, komentarze wsparte dodatkowymi źródłami archiwalnymi i bibliografią przedmiotu. Pozwala to m.in. na pełne poznanie kręgu zainteresowań bankiera i naukowca, a także szeroko pokazać znajomość bohatera książki w jego najbliższym otoczeniu, które stanowili wyżsi urzędnicy Petersburga.

Warto w tym miejscu przypomnieć, iż wspomnienia Łamanskiego już dwukrotnie ukazywały się drukiem, w 1915 r. i 1995. Lecz jego listy i projekty finansowe, znajdujące się w archiwum Federacji Rosyjskiej ujrzały światło dzienne po raz pierwszy. Są one wspaniałym źródłem do poznania bankowej historii Rosji lat 1860–1870. W szerokim zaś aspekcie historycznym przybliżają polskim, i nie tylko – bo przede wszystkim – rosyjskim czytelnikom rozwój ekonomiczny Cesarstwa Rosyjskiego w epoce wielkich reform państwa. Jest to tym istotniejsze, że sytuacja miała wpływ na ekonomię Królestwa Polskiego tej epoki, a w późniejszym okresie na Kraj Nadwiślański, jak w Rosji nazywano Kongresówkę po upadku Powstania Styczniowego. W ten sposób materiały źródłowe Łamanskiego potrzebne są polskim historykom do badań nie tylko nad historią gospodarczą Królestwa Polskiego drugiej połowy XIX stulecia, ale także polskiej bankowości połączonej przeciw z bankowością rosyjską. Nie sposób badać dziejów Banku Polskiego do czasów jego likwidacji bez znajomości prac i projektów twórcy rosyjskiej bankowości Jewgienija Łamanskiego.

Wydanie publikacji, przeznaczonej, jak zakładają wydawcy – co budzi moje zdziwienie – dla szerokiego kręgu odbiorców, jest iluzoryczne. Książka, mimo że wydana w 1000 egz., jest praktycznie niedostępna. Przygotowana przez Departament Komunikacji Banku Rosji książka weszła do obiegu „tylnym” niejako wejściem. Przeznaczona była na wymianę pomiędzy instytucjami bankowymi w Rosji i poza nią. Przyczynia się jednak niewątpliwie do popularyzacji dziejów Banku Centralnego i bankowości rosyjskiej XIX w., a także państwowego systemu pieniężnego Cesarstwa Rosyjskiego.

Poznanie wspomnień Jewgienija Łamanskiego oraz jego listów i prac pozwala na dogłębne poznanie dziejów początkowego okresu działalności Banku

Rosji w latach 1860–1870. Nie bez satysfakcji w tym miejscu należy przypomnieć, że Bank Polski założony w 1828 r. był o wiele starszym bankiem od rosyjskiego i to na nim wzorowano się, zakładając Bank Centralny Imperium Romanowych³.

Krzysztof Filipow
Białystok

³ W. Morawski, *Zarys powszechnej historii pieniądza i bankowości*, Warszawa 2002, s. 353–354.